

Ben Tappèl, Nico Terra*

Het werkt anders: arbeidsplaatsverbetering in de praktijk

Onder de titel 'Het werkt anders', is onlangs door het Directoraat-Generaal van de Arbeid een rapport uitgegeven over praktijkervaringen met arbeidsplaatsverbetering. In dit rapport is een groot aantal projecten, gericht op arbeidsplaatsverbetering in zeer uiteenlopende branches van vooral de industrie, beschreven. Daarnaast zijn elf 'branchegerichte' deelrapporten verschenen. De kern van elk (deel)rapport bevat een overzicht van maatregelen tegen veel voorkomende problemen met de kwaliteit van de arbeidsplaatsen. Omdat de informatie een rol kan spelen bij het beleid van de bedrijven en van de bedrijfsorganisaties zal in een serie artikelen, die in de loop van 1987 in Maandblad voor Arbeidsomstandigheden zullen verschijnen, op deze maatregelen worden ingegaan. In deze artikelen zal de nadruk vooral komen te liggen op de grote verscheidenheid aan mogelijke maatregelen tegen veel voorkomende knelpunten.

Vanaf 1975 worden door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid subsidies aan bedrijven verstrekt ten behoeve van maatregelen die de arbeidsomstandigheden van werknemers helpen verbeteren.

In de loop der jaren werden duizenden aanvragen ingediend op basis van een nieuw sociaal-economisch instrument: de subsidieregeling voor arbeidsplaatsverbetering (APV). In de afgelopen tien jaar is een twintigtal van dergelijke regelingen in werking geweest. Gedurende de looptijd van de diverse APV-regelingen is ruim f 300 mln aan subsidies aan bedrijven toegezegd. Na 1981 zijn de subsidie-mogelijkheden, als uitvloeisel van de noodzaak tot bezuiniging op de overheidsuitgaven, overigens belangrijk ingekrompen. Een analyse van de respons van bedrijven in vroegere jaren wijst uit, dat er een grote verscheidenheid van concrete knelpunten en oplossingen via subsidieaanvragen bij het ministerie is aangemeld. Een gedetailleerd overzicht hiervan zal een nuttige functie kunnen vervullen bij de discussies van werkgevers- en

werknemersorganisaties, individuele werkgevers en ondernemingsraden en dergelijke, over de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden en het streven naar verbetering daarvan.

De beschreven APV-regelingen

Een enigszins vereenvoudigd overzicht van de grote verscheidenheid aan APV-maatregelen is weergegeven in figuur 1 (ontleend aan C. J. Vos).

Oorspronkelijk droegen de APV-regelingen overwegend een 'algemeen' karakter (categorie I). Deze regelingen die van kracht waren in de periode 1975 t/m 1981, boden de mogelijkheid tot subsidieverlening voor projecten ter verbetering van uiteenlopende typen van 'fysieke' arbeidsomstandigheden, zoals fysieke arbeidsbelasting, lawaai, stof en dergelijke. Daarnaast bood deze categorie regelingen ruimte voor projecten op het gebied van taakherstructurering, taakroulatie, werkoverleg e.d. (de zogeheten 'im-materiële' projecten).

De regelingen in categorie II waren gericht op de realisering van verbeteringen in een bepaalde sector of bedrijfstak. De regelingen in categorie III waren beperkt tot één enkele soort verbetering, zoals de regelingen 1979 (lawaai) en 1980 (fysiek zware arbeid en een slechte werkhouding). Categorie IV wordt gevormd door op ontwikkeling van nieuwe verbeteringen gerichte regelingen. Dit soort regelingen is relatief zo nieuw dat ze in deze inventarisatie buiten beschouwing is gelaten.

Ook een aantal andere regelingen is buiten beschouwing gebleven. Op de eerste plaats omdat deze inventarisatie betrekking heeft op de periode 1977-1981 en op de tweede plaats omdat alleen de projecten in de industrie en in vier niet-industriële bedrijfsklassen beschreven zijn. In tabel I wordt per categorie een overzicht gegeven van de APV-regelingen die bij de uitgevoerde inventarisatie betrokken zijn geweest. Om een indruk te geven van de 'omvang' van deze regelingen worden de beschikbaar gestelde subsidiebedragen eveneens vermeld. ▽

Figuur 1. Soorten APV-regelingen

I.	Algemene regelingen	III.	Themagerichte regelingen
II.	Sector-regelingen	IV.	Ontwikkelings-regelingen

Tabel 1. Overzicht van de verschillende APV-regelingen naar 'soort' regeling, alsmede de daarmee gemoeide subsidiebedragen

Categorie	Subsidieregelingen APV	Subsidiebedragen*
I. Algemeen	1977	55
	1978	68
	1981	26
II. Sector-gericht	Pluimvee-industrie 1979	4
	Rubber-industrie 1980	3
	Massief karton 1980	1
	IJzer-gieterijen 1981	5
	Regeling 1979 en verlengde regeling 1979	41
III. Thema-gericht	Regeling 1980	26

* in mln. guldens (afgerond)

De inventarisatie

Bij de indeling van de APV-projecten naar bedrijfstak en bedrijfsklasse is gebruik gemaakt van de indeling van bedrijven naar aard van economische activiteit van het CBS, de zogeheten 'Standaard Bedrijfs Indeling' (de SBI-kode).

In totaal ging het bij de inventarisatie om ruim 4500 projecten, die zijn gepland in fabrieken en werkplaatsen

in de negentien industriële bedrijfsklassen, de bouwnijverheid, bouwinstallatiebedrijven, autoreparatiebedrijven en wasserijen. Van ongeveer 3400 projecten waren dossiers beschikbaar. Deze dossiers vormen de basis van deze publikatie. Om de beschrijving van deze grote hoeveelheid projecten enigszins overzichtelijk te maken zijn de negentien industriële en vier overige bedrijfsklassen samengevoegd tot elf 'branches' die afzon-

derlijk zijn beschreven (zie tabel 2). Bij deze indeling tot branches is rekening gehouden met de vergelijkbaarheid van het productieproces, de omvang van het aantal projecten en de spreiding over de diverse knelpunten. Tabel 2 geeft een overzicht van de aldus verkregen branches, het aantal projecten (zowel gesubsidieerde als niet-gesubsidieerde) en het aantal arbeidsplaatsen dat bij de gesubsidieerde projecten betrokken was.

Uit tabel 2 kan men onder meer afleiden in welke mate de verschillende branches van de subsidieregelingen gebruik gemaakt hebben.

Een overzicht van de spreiding van de diverse knelpunten over de branches geeft tabel 3.

In de onderste rij van dit schema valt bovendien af te lezen in welke volgorde de knelpunten zijn aangepakt:

1. fysiek zware arbeid en een slechte werkhouding;
2. lawaai en trillingen;
3. stof en vuil;
4. slecht binnenklimaat;
5. dampen en gassen;
6. hitte, veroorzaakt door het productieproces;
7. weersinvloeden. ▽

Tabel 2. Het aantal projecten en de hierbij betrokken arbeidsplaatsen per branche

Branche	Aantal projecten	Betrokken arbeidsplaatsen
1. Voedings- en genotmiddelenindustrie	1468	13 793
2. Textiel-, kleding-, en leerindustrie	192	3395
3. Papier-, karton- en grafische industrie	314	5780
4. Hout- en meubelindustrie	315	3578
5. Bouwnijverheid en -materialenindustrie	479	4774
6. Chemie, aardolie, garen en vezelindustrie	236	4734
7. Rubber- en kunststofverwerkende industrie	168	2679
8. Metaalindustrie	679	12 528
9. Machine- en transportmiddelenindustrie	451	11 360
10. Elektrotechnische en overige industrie	149	2984
11. Wasserijen	107	1000
Totaal	4558	66 605

Tabel 3. Procentuele verdeling van de knelpunten over de branches

knelpunt	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
branche	Hitte van het productieproces	koude	Stof en/of vuil	Water en waterdamp	Dampen en/of gassen	Lawaai en trillingen	Fysiek zware arbeid fysiek slechte werkh.	Machinegebonden arbeid	Onvoldoende bewegingsruimte	Slecht binnenklimaat	Weersinvloeden	Overige materiële knelpunten
Voeding & genot vlees	2	2	11	8	1	7	48	2	4	9	3	3%
brood	7	—	1	1	—	2	71	1	5	3	2	7%
overig	6	1	9	4	1	29	34	1	1	5	5	4%
Textiel, kleding- leerindustrie	9	1	13	4	7	9	31	2	2	15	2	5%
Papier, papierwaren, grafische industrie	16	—	5	2	3	30	24	1	4	12	1	2%
Hout en meubel- industrie	1	2	14	—	6	42	17	1	3	9	4	1%
Bouwmaterialen, bouw- nijverheid, bouwinst.	4	1	23	2	3	22	27	—	3	8	4	2%
Aardolie, chemie, garen en vezelindust.	4	—	14	—	12	32	20	1	2	7	3	6%
Rubber en kunststofindustrie	5	1	25	1	16	22	18	1	1	7	2	2%
Basismetaalprodukten	5	1	11	—	9	31	26	—	2	7	4	4%
Machine-industrie en transportmiddelen	3	1	14	1	13	20	15	1	4	13	7	6%
Instrument, elektro- technisch en overig	7	—	7	—	7	36	9	—	5	17	2	10%
Wasserijen	13	—	16	4	1	5	57	—	6	6	—	4%
Totaal	6%	1%	12%	2%	6%	22%	32%	1%	3%	8%	4%	4%

In de voedings- en genotmiddelenindustrie is reeds een groot aantal maatregelen uitgevoerd. Ruim 30% van alle arbeidsplaatsverbeteringsprojecten in de gehele industrie komt voor rekening van de voedings- en genotmiddelenindustrie. Foto: Chris Pennarts

Omdat aan de overige knelpunten relatief gezien veel minder aandacht is besteed, zijn deze ook in de branchegewijze beschrijving buiten beschouwing gelaten.

Branchegewijze beschrijving van de projecten

Het doel van de inventarisatie is voor elke branche te beschrijven welke knelpunten zijn aangepakt en voor elk knelpunt te beschrijven welke maatregelen zijn getroffen. Van een branche worden eerst enkele achtergrondgegevens gepresenteerd, zoals:

- het aantal bedrijven;
 - de omvang van en ontwikkelingen in de werkgelegenheid;
 - het ziekteverzuim, als indicator van mogelijke problemen;
 - het aantal vrouwelijke werknemers;
 - het productenpakket en de omzet.
- De kern van elk rapport bestaat uit de beschrijving van de maatregelen die in de branche tegen de meest voorkomende knelpunten zijn getroffen. Elk deelrapport is bovendien voorzien van een algemene, voor het totaalrapport geldende, samenvatting en de getrokken conclusies. Daarnaast is een bijlage opgenomen met adressen van instellingen waar belangstellenden voor informatie en ondersteuning terecht kunnen.

Knelpunten per branche

De eerste stap van de inventarisatie is de systematisering van de knelpun-

ten per branche. Ten einde de projecten te kunnen analyseren is een schema ontwikkeld waarin voor elk knelpunt aangegeven kan worden welke de bron is en welke maatregelen er genomen zijn. Projecten die in doelstelling of oplossing overeenkomen zijn bij elkaar gezet. Op deze wijze is per branche een overzicht verkregen van de aangepakte knelpunten en van geplande maatregelen. De knelpunten worden in volgorde van belangrijkheid, dat wil zeggen naar het aantal keren dat ze in de branche voorkomen, beschreven. Deze volgorde is voor elke branche verschillend.

Maatregelen per knelpunt

Voor de systematiek van de beschrijving van de maatregelen is een schema ontwikkeld, waarmee de maatregelen naar de oorzaak of bron van het aan te pakken knelpunt zijn gerubriceerd. Volgens deze methode wordt van elk knelpunt aangegeven waar dit zich voordoet en wat de bron is.

Het zo verkregen overzicht maakt het mogelijk om af te lezen waar een knelpunt in een branche voorkomt en welke de oorzaken zijn.

De maatregelen hiertegen zijn volgens dit schema beschreven. Globaal gezien kan de aard van de maatregelen in vijf groepen verdeeld worden. Het schema (figuur 3) geeft een indeling van de meest voorkomende maatregelen per beschreven knelpunt.

Figuur 2. A-knelpunten-fase Bronschema

A	Productie-fase:	Bron:
1	voorbereiding	—
2	hoofdbewerking	—
3	afwerking	—
4	ondersteuning	—
B	Transport	Bron:
1	extern	—
2	intern	—
3	productie intern	—
C	Productie-omgeving	Bron:
1	bouwkundige staat	—
2	buitenterreinen	—
3	voorzieningen	—
4	inrichting arbeidsplaats	—

Toelichting op het schema

- A1: instellen en ombouwen van machines
A2: feitelijke productie (transformatie) handelingen d.m.v.:
– bewerking van producten, werkstukken
– bediening van machines
A3: reinigen van producten, werkstukken
A4: onderhoud en reparatiewerkzaamheden, controle en ondersteunende installaties als compressoren, pompen en motoren
B1: transport van en naar bedrijf
B2: transport binnen bedrijf, tussen en binnen afdelingen
B3: transport aan de machine: vullen en leeghalen, doseren etc.
C1: de bouwkundige staat van behuizing, indeling van de gebouwen
C2: onverharde, niet-egale en onoverdekte terreinen waar gewerkt moet worden
C3: afzuig- en verwarmingsinstallaties en ventilatiesystemen
C4: specifieke categorie elementen voor arbeidssituaties als kraancabines, controleruimtes etc.

In de komende artikelenserie zal per branche nader worden ingegaan op de per knelpunt genomen maatregelen. Per branche ontstaat zo een beeld van een groot aantal waardevolle maatregelen – vaak getuigend van een grote vindrijkheid – om de nog steeds op grote schaal voorkomende bezwarende arbeidsomstandigheden te helpen terugdringen. ○

Het rapport 'Het werkt anders' (prijs f 59) kan schriftelijk worden aangevraagd bij het Directoraat-Generaal van de Arbeid, postbus 69, 2270 MA Voorburg (onder vermelding van de code S18). Naast het integrale rapport zijn ook de rapporten verkrijgbaar over de afzonderlijke bedrijfstakken.

Figuur 3. Indeling van de meest voorkomende maatregelen per beschreven knelpunt

	vervanging kapitaal- goed (aanpak bij de bron)	aanschaf extra appara- tuur	verplaat- sen c.q. bouwkun- dig af- schermen	nieuw- bouw c.q. aanbouw, verbou- wing	hulpmid- delen buiten de bron
1. fysiek zware arbeid / slechte werkhouding	×	×			
2. lawaai en trillingen		×	×		×
3. stof en vuil		×	×		×
4. slecht binnenklimaat		×			×
5. dampen en gassen		×			×
6. hitte door productiepro- ces	×		×		×
7. weersinvloeden			×	×	

De bedrijven uit de basismetaleen- en de metaalproduktenindustrie hebben in totaal 679 projecten op het gebied van materiële arbeidsplaatsverbetering ingediend. De vier belangrijkste knelpunten zijn: lawaai en trillingen; zware arbeid en een slechte werkhouding; stof/vuil; dampen en gassen; warmte en een slecht binnenklimaat. Foto: Chris Pennarts

De bouwmaterialenindustrie, de bouwinstallatiebedrijven hebben tot 1982 479 projectvoorstellen voor materiële arbeidsplaatsverbetering ingediend. Foto: Chris Pennarts

Literatuur

- Tappèl, B. en Terra, N. Het werkt anders: een overzicht van maatregelen tegen veel voorkomende problemen met de kwaliteit van arbeidsplaatsen in de industrie. Voorburg, Directoraat-Generaal van de Arbeid, 1986; S18.
- Tappèl, B. en Terra, N. Het werkt anders: elf deelrapporten. Voorburg, Directoraat-Generaal van de Arbeid, 1986; S18-1 t/m S18-11.
- Vos, C. J. Tien jaar arbeidsplaatsverbetering. Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken 2 (1986) no. 2, p. 78-88.

* Drs B. Tappèl en drs. N. Terra zijn als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Stichting CCOZ te Amsterdam.

VERSCHEENEN

....Bedrijfsarts en wet

Funktion und rechtliche Stellung des Betriebsarztes in privatwirtschaftlichen Unternehmen. J. Budde & U. Witting. Bremerhaven, NW Verlag (Postfach 10 11 10). 1984, 196 blz. ISBN-3-88314-347-2. Prijs DM 25. Sonderschrift 13 der Bundesanstalt für Arbeitsschutz. Te leen bij de VI-bibliotheek onder nr. 36-144.

Ondanks aanvangsmoeilijkheden, zoals de beperkte opleidingscapaciteit in West-Duitsland, is het aantal gekwalificeerde bedrijfsartsen toegenomen van een 1300 in 1970 tot circa 10 000 nu. Eind 1983 werd voor bedrijfsartsen en andere functionarissen voor arbeidsveiligheid een wettelijke basis geschapen. De rechtsgrondslagen voor de aanstelling van de bedrijfsarts, zijn rechtspositie, zijn verplichtingen en zijn taken worden in bovengenoemd boek toegelicht. Ondanks de Wet van 12 december 1983, ASiG, bestaan er nog enige onduidelijkheden over functie en rechtspositie van de bedrijfsarts. Het boek vat de rechtsproblemen samen, vooral de gene die in rechtspraak en juridische literatuur niet of onvoldoende helder opgelost zijn. Met name betreft dit de houding van de bedrijfsarts tegenover zowel de diverse geledingen binnen het bedrijf als tegenover de verschillende instituties er buiten. Wat is zijn aansprakelijkheid bij verwondingen van werknemers, hoe moet hij omgaan met de discrepantie tussen zijn vertrouwenspositie en de medezeggenschapsrechten van anderen, hoe zit het met doorgeven van gegevens aan derden? De vertrouwelijkheid van medische persoonsgegevens en het gebruik van een gegevensverwerkingssysteem kunnen op gespannen voet staan met elkaar, zeker als de gegevens in de computer van het bedrijf zitten. Ondanks de verschillen tussen Westduitse en Nederlandse wetgeving is dit boek voor bedrijfsartsen interessant: de problemen zijn immers dezelfde. ○

C.O.